

будь-який час і з будь-якого регіону.

Для створення Системи є належне теоретичне підґрунтя – широкий спектр науково-дослідних робіт, проведених наприкінці 80-х і 90-х роках Національною бібліотекою України імені В.І. Вернадського. На достатньому рівні знаходиться і нормативно-методична база для її реалізації. В той же час потребуватимуть посиленої уваги проблеми лінгвістичного і програмного забезпечення Системи. При розробці лінгвістичного забезпечення слід орієнтуватися на засоби інтелектуалізації інформаційного пошуку. Програмне забезпечення для автоматизації внутрішньої бібліотечної технології потрібно розробити в Україні, для підтримки у книгозбірнях Internet-технологій доцільно використати апробовані програмні засоби.

Література

1. В.А. Ясулайтис. Исследование путей создания автоматизированной системы обработки информации о книжных памятниках: Дис. ... канд. техн. наук. – К., 1992. – 121 с.
2. Інформаційні технології бібліотечних мереж і систем: Звіт про НДР / Нац. б-ка України імені В.І.Вернадського: наук. керівник Л.Й. Костенко. – К., 1995. – 42 с.
3. М.С.Слободяник. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій в період освоєння інформаційних технологій: Дис. ... д-ра іст. наук. – К., 1995. – 340 с.
4. Т.П.Павлуша. Совершенствование библиотечно-библиографического обслуживания на основе электронных каталогов: Дис. ... канд. пед. наук – К., 1992. – 159 с.
5. UNIMARC/AUTHORITIES. Международный коммуникативный формат UNIMARC для авторитетных / нормативных записей: Пер. на рус. яз. – М., ГПНТБ России, 1994. – 66 с.
6. MARC for Archives and Manuscripts. The AMC Format by M. Sahli / SAA. – Chicago. – 1985. – Updates, 1987-1992

*Павко А.І.,
Академія муніципального управління*

ВИНИКНЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ АНАРХІСТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПІДРОСІЙСЬКІЙ УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

До загальноросійських ліворадикальних політичних структур, які на початку ХХ ст. виникли в Наддніпрянщині, належали також анархістські організації. Їх створення і подальша активізація були тісно пов'язані з революційним піднесенням в країні.

Для ідеологічного та організаційного згуртування анархістських груп, які діяли в Росії, в тому числі й в Україні, велике значення мало заснування відомими російськими анархістами (П.Кропоткін, В.Черкезов) у 1903 р. в Лондоні щомісячного журналу

«Хлеб и воля». Своїм основним завданням він вважав пропаганду анархістських ідей. «Хліб і Воля! Не тільки хліб, але і воля, – зазначалося в передовій статті першого номера журналу, – не тільки воля, а й хліб. Знедоленим – хліб, пригнобленим – воля. Такий у всій своїй простоті зміст усього соціального питання. Боротьба за хліб, боротьба за волю. Такою була і є незмінною програмою робітника з тих пір, як він почав розпізнавати своїх ворогів: власність і державу» [1]. У наступних випусках журналу проголошувалися основні ідеї анархістської доктрини – свобода людини і необхідність боротьби з приватною власністю і державою. Таким чином, друкований орган анархістів-комуністів «Хліб і воля» поклав початок пропаганді анархізму в Росії, сприяв створенню анархістських груп в містах Наддніпрянщини. Виникнення анархістських організацій було зумовлено невинним процесом пауперизації робітництва і дрібних товаровиробників. Це породжувало протест проти існуючого ладу, штовхало на боротьбу проти нього, і, тим самим, об'єктивно зближувало ці соціальні категорії населення з анархістами.

Архівні джерела свідчать, що перша анархістська група в Росії виникла в Білостоці в 1902 р. (47), а не в 1903 році, як стверджується в окремих новітніх історичних дослідженнях [2]. Незалежно від білостоцької анархістської групи «Боротьба», але, на думку зарубіжних істориків, у зв'язку з діяльністю російських анархістів за кордоном, влітку 1903 р. виникло в м. Ніжині Чернігівської губернії перше анархістське угруповання в Україні [3].

Оскільки частка пролетарів у загальній кількості населення міста була незначною, то основним об'єктом пропаганди й агітації анархістів стала студентська молодь, інтелігенція та найбідніше селянство. На початковому етапі до складу ніжинської групи анархістів входили колишні члени РУПу. Навесні 1904 р. до них примкнули визволені з чернігівської в'язниці робітники. Члени ніжинської групи анархістів вели пропаганду ідей повалення суспільного і державного ладу. Ніжинські анархісти користувалися підтримкою закордонних анархістів, які забезпечували групу грошима, зброєю, нелегальною літературою. Група анархістів, що діяла в Ніжині, видала і розповсюдила серед демобілізованих солдатів прокламацію «До запасних» (листопад 1904 р.). У ній розкривалася загарбницька сутність імперіалістичної війни царської Росії з Японією, різко критикувався існуючий державний устрій, лунали заклики до його повалення [4].

У січні – лютому 1904 р. анархістська група виникла також в Житомирі. І ніжинська, і житомирська групи анархістів-комуністів в своїй діяльності орієнтувалися на лондонську групу «Хліб і Воля» і, як вони самі вказували, на «анархістів бакунінсько-кропоткінського напрямку» [5]. Житомирські анархісти поширювали анархістську літературу, різного роду прокламації. У листопаді 1904 р. анархісти очолили страйк заготівельників, який закінчився їхньою перемогою. З метою створення друкарні, житомирські анархісти провели декілька експропріацій і захопили значні суми грошей, які використали для закупки зброї. Поширюючи сферу впливу групи, її керівництво направило декілька чоловік у м. Черкаси для організації анархістського гуртка [6].

Напередодні першої російської революції анархістські групи виникли і в Одесі. На початку 1904 р. в місті було створено групу анархістів «непримиренних», до якої входили також і «махаєвці». Спільна їх програма базувалася на боротьбі з спробами інтелігенції «втягнути пролетаріат до буржуазно-демократичної боротьби» [7].

Переважну більшість членів Одеської анархістської групи було заарештовано. Ті ж члени анархістської групи, які залишилися на волі, створили «Робітничу групу анархістів-комуністів», яка видавала гектографічні листівки із закликами до «громадянської непокори», провела декілька терористичних актів» [8].

Важливо мати на увазі, що анархісти, які діяли в Україні на початку ХХ ст., належали не до українського революційно-соціалістичного руху, а до російських анархістських груп. Існували в Наддніпрянщині і псевдоанархістські утворення. Прикладом таких угруповань може бути так звана «Українська партія анархо-комуністів», яка складалася всього з двох осіб з Орловської губернії [9].

Початок першої російської революції дав поштовх до поширення анархізму серед різних верств українського суспільства. Кінець 1905 – початок 1907 рр. став часом найактивнішої діяльності анархістів в Україні. Найпоширенішими формами боротьби анархістських організацій під час першої російської революції були загальний страйк і терор. Слід зазначити, що в міру розвитку революційних подій терористичні методи боротьби поступово зайняли чільне місце в тактиці анархістських груп і організацій в Україні.

З кінця 1905 р. місцеві організації анархістів стали застосовувати так званий безмотивний терор. Суть його полягала в тому, що терористичні акти спрямовувалися анархістами проти представників буржуазії тільки через те, що вони належали до цього класу. Широке застосування «безмотивного терору» призвело в грудні 1905 р. до розколу в осередках анархістів на прибічників і противників цього методу боротьби. В своїй практичній діяльності анархістські організації в Україні використовували також «економічний терор». Він полягав у тому, що терористичні акти здійснювалися проти керівників промислових підприємств, фабрикантів, майстрів з метою примусити їх піти на поступки під час страйків. Так, в жовтні 1905 р. анархісти організували вбивство директора машинобудівного заводу в Катеринославі, який під час страйку не врахував економічні вимоги робітників [10]. «Економічний терор» застосовувався анархістами не тільки в містах, але і в селі проти поміщиків, купецтва, представників сільського самоуправління.

Як свідчить історія анархізму в Україні, в роки першої російської революції анархістські групи застосовували і «політичний терор». Наприклад, в Катеринославі тільки за літо 1906 р. було зафіксовано 10 випадків нападу на городових, 9 спроб вбивства представників державної влади [11]. Слід зазначити, що ліві партії і групи перебували в тісних відносинах між собою. Так, максималісти і есери отримували зброю від анархістів і навпаки [12].

Здійснені анархістами ефективні терористичні акти, певне розчарування робітни-

цтва і селянства у діяльності лівих партій сприяли росту популярності анархістських організацій серед цих прошарків українського населення. Про це свідчить і таємний циркуляр, який в грудні 1906 р. департамент поліції розіслав начальникам жандармських управлінь та охоронних відділень. В ньому, зокрема, зазначалось: «Згідно одержаним даним, в робітничому середовищі намічається значне захоплення анархізмом. Не довіряючи більше соціалістичним комітетам, які на думку робітників стримують їх діяльність і настроєні дуже мирно, останні переходять на сторону анархістів, бойове вчення яких відповідає їх нинішньому збудженому духовному стану» [13]. Факти свідчать про те, що не тільки значна кількість робітників, але й селян, які раніше співчували соціалістичним партіям, вливалися у ряди анархістів.

Після спаду революційної хвилі анархістські організації проникли і в українські села. Основними центрами, в яких угруповання проводили роботу серед селян, були Київська, Полтавська, Чернігівська, Харківська, Катеринославська губернії [14]. «Південноросійська група» в Одесі також докладала зусилля до створення «селянської секції для роботи на селі» [15].

Поряд з розширенням організаційної мережі анархістських осередків в Україні, поживаленням їх діяльності, відбувалися еволюційні процеси в анархістському середовищі. Їх результатом стало утворення трьох основних груп анархістських організацій: анархо-комуністів, анархо-синдикалістів і анархо-індивідуалістів. Програмні документи анархо-комуністичних груп та організацій проголошували ідею побудови бездержавного суспільства у формі федерації виробничих і територіальних комун, зв'язаних між собою договірними засадами. Активною діяльністю відзначалися чисельні анархо-комуністичні групи в Одесі, Катеринославі, Харкові та інших містах.

Так, в січні 1905 р. анархо-комуністична група в Одесі здійснила спробу проведення загальноміського страйку, який на думку її організаторів, повинен був перерости в збройне повстання. З цією метою було надруковано звернення «До одеських робітників». Але поліція, якій стало відомо про час виступу анархістів, з допомогою масових арештів зірвала страйк [16].

Створена весною 1905 р. Ф.Штейнбергом «Катеринославська група робітників анархістів-комуністів» вела активну агітаційно-пропагандистську діяльність, спрямовану на залучення пролетарських і напівпролетарських мас, а також селянства до анархістського руху. Велику увагу місцева анархістська група приділяла вивченню з цією проблематики теоретичних диспутів, до участі в яких залучалися представники соціал-демократів та есерів. З кінця 1905 р. по жовтень 1906 р. катеринославськими анархістами-комуністами були надруковані листівки, звернення, прокламації загальним тиражем 19 тис. примірників [17]. Проте основною формою революційної боротьби катеринославські анархісти вважали акти «економічного» та «політичного» терору. Тільки в 1907 р. вони здійснили близько 70 терористичних актів [18]. Група анархістів-комуністів, яка виникла в 1906 р. в Умані, займалася в основному вимаганням грошей, матеріальних цінностей у заможних людей.

Восени 1906 р. в Одесі виникла нова ліворадикальна організація анархо-синдикалістського напрямку. Очолив анархістську групу колишній більшовик Я.Кириловський (Д.Новомирський). Програма анархістів-синдикалістів, яка була опублікована в газеті «Вольный рабочий», проголошувала необхідність зруйнування суспільства та його заміни організацією, побудованою на економічній рівності і повній політичній свободі [19].

У 1906 р. синдикалісти здійснили кілька терористичних актів. Вони різко критикували тактику «безмотивного терору», яка відштовхнула маси від анархізму. В другій половині 1906 р. анархо-синдикалісти взяли участь в організації страйку моряків та портовиків. Разом з есерами вони увійшли до складу страйкового комітету [20]. Загальна чисельність анархо-синдикалістських груп в Україні в період першої російської революції налічувала 5 тис. чол. [21].

Незважаючи на епізодичний, суперечливий характер діяльності анархістських організацій і груп в Україні в роки першої російської революції, вони мали певну політичну вагу в суспільстві і з ними змушені були рахуватися царська влада, поліція, а також, в першу чергу, ліві партійно-політичні угруповання. Архівні джерела свідчать, що на бік анархізму все частіше переходили прибічники інших революційних партій, зокрема, організації соціалістів-революціонерів [22].

Діяльність анархістських груп в Наддніпрянщині в 1905–1907 рр. свідчила про те, що не анархістська робота в масах допомогла розширенню революційної боротьби, а, навпаки, революція сприяла розвитку анархізму.

Література

1. Хлеб и воля. – 1903. – № 1. – С.1.
2. ДАРФ, Ф.102, оп. 232, спр.600, арк.155.
3. Лебеденко О. Анархісти на Україні в 1903 – 1908 рр. // Укр. іст. журн. – 1991. – № 11. – С.37.
4. Горев Б. Аполитические и антипарламентские группы // Общественное движение в России в начале XX века. – СПб., 1914. – Т.3. – Кн.5. – С.476.
5. Лебеденко А. История анархизма в Украине (кон. XIX – нач. XX ст.) – К., 1995. – С.36.
6. Комин В. Анархизм в России. – Калинин, 1969. – С.63.
7. Лебеденко О. Анархізм в Україні (XIX – початок XX ст.). – К., 1994. – С.36.
8. Комин В. Анархизм в России. – Калинин, 1969. – С.63.
9. ЦДІАК України. – Ф.274, оп.4, спр.19172, арк.156.
10. Горев Б. Анархисты, максималисты, махаевцы. – СПб., 1918. – С.19.
11. Лебеденко А. История анархизма в Украине (кон. XIX – нач. XX ст.) – К., 1995. – С.76.
12. Галкин А. Анархистские и террористические группы в Харькове // Пути революции. – 1925. – № 1. – С.51.
13. Лебеденко О. Анархісти на Україні в 1903 – 1908 рр. // Укр. іст. журн. – 1991.

– № 11. – С.42.

14. Савенко В. Анархістський рух на Україні у 1905 – 1907 рр. // Наукові праці з питань політичної історії. Міжвід наук. зб. – К., 1991. – Вип. 169. – С.145-146.

15. Петришина Л., Юрій А. Анархісти в Одесі в період першої революції в Росії // Наукові праці з питань політичної історії. Міжвід наук. зб. – К., 1992. – Вип. 172. – С.63.

16. Лебеденко А. История анархизма в Украине (кон. XIX – нач. XX ст.) – К., 1995. – С.82.

17. Лебеденко О. Анархізм в Україні (XIX – початок XX ст.). – К., 1994. – С.43.

18. Буревестник. – 1907. – № 6 – 7. – С.29.

19. Рада. – 1906. – 30 вересня.

20. Петришина Л., Юрій А. Анархісти в Одесі в період першої революції в Росії // Наукові праці з питань політичної історії. Міжвід наук. зб. – К., 1992. – Вип. 172. – С.3.

21. Новомирский Д. Анархистское движение в Одессе // Очерки истории анархистского движения в России. – М., 1926. – С.248.

22. ЦДІАК України. – Ф.268, оп.1, спр.16, арк.19.

*Тищенко С.В.,
Національна академія оборони України*

ВОЄННА РОЗВІДКА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ (1918-1920 рр.)

Постійна потреба в повній та об'єктивній інформації про воєнно-політичну обстановку, яка складалася на території України та за її межами і в першу чергу в інтересах забезпечення бойових дій, диктувала необхідність керівництву Української Народної Республіки (УНР) створити відповідну структуру розвідки, яка б відповідала умовам того часу. Постійні зміни організаційно-штатних структур видів збройних сил негативно впливали на діяльність органів воєнної розвідки України та, незважаючи на це, структура воєнної розвідки Збройних сил Української Народної Республіки мала такий вигляд:

В деяких джерелах вказується не те, що Військово-Морська та Військово-Повітряна управи безпосередньо підпорядковувались Військовому міністру. Однак з огляду на організацію та управління діяльністю видів збройних сил таке підпорядкування було тільки юридично, а фактично всі накази віддавались від головного отамана в тому числі й на ведення розвідки. Не виключалась можливість втручання вищого політичного керівництва Української Народної Республіки у визначенні напрямків ведення стратегічної розвідки як в мирний, так і воєнний часи [9, 325-340].